

DANIEL C. DENNET

BEN NEREDEYİM?*

Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'na göre davamı kazandığımdan, yaşamımdaki çok tuhaf bir dönemi yalnızca zihin, yapay zekâ, ve sinir bilimi felsefesini araştıranların değil, herkesin ilgisini çekeceğini düşündüğüm için ilk kez açıklıyorum.

Birkaç yıl önce, Pentagon yetkilileri benden, son derece tehlikeli ve gizli bir göreve gönüllü olmamı istemişlerdi. NASA ve Howard Hughes ile işbirliği içinde olan Savunma Bakanlığı, Yeraltı Süpersonik Tünel Açma Gereci (Supersonic Tunneling Underground Device) ya da kısaca STUD projesini geliştirmek için milyarlar harcamaktaydı. Bu gereç büyük bir hızla dünyanın çekirdeğini delemek ve özel tasarlanmış bir atom savaş başlığını, Pentagon üst düzey yetkililerinden birinin dediği gibi 'Kızılların füze silolarına kadar' götürecekti.

Daha önceki bir deneyde Tulsa, Oklahoma'da bir savaş başlığını bir mil kadar yeraltına indirmeyi başarmışlardı ve şimdi kendileri adına bunu bulunduğu yerden çıkarmamı istiyorlardı. "Niçin ben?" diye sordum. Anlaşılan bu görev güncel beyin araştırmalarının öncü uygulamalarını içeriyormuş ve benim beyinlere duyduğum ilgiyi ve elbette benim Faustvari merakımı, sonsuz cesaretimi, falan filanı öğrenmişler... Nasıl reddedebildim ki? Pentagon'un bana getirdiği sorun ise, yerinden çıkarmamı istedikleri başlığın yepyeni ve çok şiddetli radyoaktif malzeme içeriyor olmasıydı. Ölçüm gereçlerine göre, bu başlığın yapısı ve dünyanın derinliklerindeki malzemelerle karmaşık düzeydeki etkileşimi, beynin belirli dokularında büyük ölçüde anormalliklere neden olabilecek bir radyasyon üretmişti. Beyni, bedeninin diğer organlarına ve dokularına zarar vermeyen bu ölümcül ışıklardan korumanın herhangi bir yolu bulunamamıştı. Bu yüzden,

* "Where Am I?". Daniel C. Dennet'in *Brainstorms: Philosophical Essays on Mind and Psychology* kitabından alıntılanmıştır.

bu görevi üstlenecek kişinin, *beynini geride bırakması* kararlaştırılmıştı. Beyin, son derece karmaşık radyo bağlantılarıyla normal denetim görevini yapabileceği güvenli bir yerde saklanacaktı. Beynimin ameliyatla alınıp Houston'daki İnsanlı Uzay Aracı Merkezi'nde bulunan yaşam destek ünitesine bağlanmasını kabul eder miydim? Ameliyatla kesilen her girdi ve çıktı yoluna, biri beyinde diğeri boş kafatasının içinde olmak üzere bir çift mikrominyatürleştirilmiş radyo alıcısı yerleştirilecekti. Böylelikle hiçbir bilgi kaybolmayacak ve tüm iletişim korunacaktı. Başlangıçta biraz çekimser davrandım. Gerçekten işe yarayacak mıydı? Houston'daki beyin cerrahları beni yüreklendirdiler. "Bunu, sinirlerin *uzatılması* olarak düşün," dediler. "Beynin kafatasının içinde iki buçuk santim kaydırılmış olsaydı, aklım kesinlikle etkilemezdi. Aralarına radyo bağlantıları ekleyerek sinirlerini sonsuz derecede esnek biçime getireceğiz yalnızca."

Houston'daki yaşam destek laboratuvarını gezdim ve kabul ettiğim takdirde beynimin yerleştirileceği yepyeni fiçiyı gördüm. Nörologlar, hematologlar, biyofizikçiler ve elektrik mühendislerinden oluşan kalabalık ve parlak ekiple tanıştım; birkaç gün süren tartışmalar ve sunumlardan sonra denemeyi kabul ettiğimi bildirdim. Çeşitli kan testleri, beyin taramaları, deneyler ve görüşmeler yapıldı. Özyaşam öykümü büyük bir dikkatle kayda geçtiler, inançlarımın, umutlarımın, korkularımın, zevklerimin listelerini hazırladılar ve beni yoğun bir psikanaliz seansından geçirdiler.

Sonunda ameliyat günü gelip çattı ve elbette anestezi altında olduğum için hiçbir şey hatırlamıyorum. Anestezinin etkisi geçince, gözlerimi açtım, çevreme bakındım ve geleneksel ve klişe ameliyat sonrası sorusunu sordum, "Nerdeyim ben?" Hemşire gülümseyerek yanıtladı, "Houston'dasınız." Bu yanıtın herhangi bir biçimde doğru olma olasılığı bulunduğunu düşündüm. Bana bir ayna uzattı ve kafatasıma yerleştirilmiş titanyum bağlantı noktalarından dışarı uzanan minik antenleri gördüm.

"Anladığım kadarıyla ameliyat başarılı olmuş," dedim. "Gidip beynimi görmek istiyorum." Biraz başım dönüp, sarsak adımlar attığım için yürümeme yardımcı olup, upuzun bir koridordan geçirip, beni yaşam destek laboratuvarına götürdüler. Yaşam destek ekibinden neşeli sesler yükseldi ve neşeli bir selam olduğunu umduğum biçimde karşılık verdim. Hâlâ başım döndüğünden onların yardımıyla yaşam destek fiçisine yaklaştım. Camdan içeriye baktım. Zencefilli biraya benzettiğim bir sıvının içinde, üzerine bağlanmış tüm devre kesicilere, elektrotlara, plastik tüplere ve diğer gereçlere karşın bir insan beyini olduğu açıkça görülüyordu. "Benimki mi?" diye sordum. "Fiçinin öbür yanındaki çıktı şalterine basın ve kendiniz görün," diye yanıtladı proje yöneticisi. Şalteri KAPALI konumuna getirdim ve aynı anda başım dönüp, midem bulanarak teknisyenlerin kollarına yığıldım. İçlerinden biri nezaketle derhal şalteri AÇIK konumuna getirdi. Dengemi bulup kendimi toplamaya çabalarken, "Burada açılır kapanır bir iskemle-

de oturmuş camın ardında duran kendi beynime bakıyorum," düşüncesi geçti zihnimden. "Dur bir dakika," dedim kendi kendime, "Aslında 'Burada sıvının içinde durmuş kendi gözlerimle kendime bakıyorum,' diye düşünmem gerekmez miydi?" Bu düşünceyi zihnimden geçirip umutla beynime aktarmaya çalıştım ama başaramadım. Bir kez daha denedim, "Ben, Daniel Dennett, fokurdayan suyun içinde durmuş kendi gözlerimle kendime bakıyorum." Hayır, işe yaramadı. Son derece şaşırtıcı ve akıl karıştırıcıydı. Fizikalist inançlarına sımsıkı bağlanmış bir düşünür olarak, düşüncelerimin beynimin İçinde bir yerde gerçekleştiğine inanıyordum ama 'İşte buradayım," diye düşündüğüm zaman bu düşünce *burada*, fiçının dışında, ben, yani Dennett'in durup beynine baktığı yerde oluşuyordu.

Kendimi fiçının içine doğru düşünmeye zorladım ama sonuca ulaşamadım. Zihinsel egzersizler yaparak konuyu geliştirmeye çabaladım. "Güneş *şurada* parlıyor," düşüncesini beş kez üst üste aklımdan geçirirken sırasıyla laboratuvarın güneşli bir köşesini, hastanenin görebildiğim ön avlusunu, Houston'u, Mars'ı ve Jüpiter'i gözlerimin önünde canlandırmaya çalıştım. 'Şurada' fikrini göksel haritadaki gerekli noktalara taşımakta zorluk çekmediğimi fark ettim. Uzayın en uzak noktasına gönderdiğim 'şurada' fikrini bir an sonra kolumun üstündeki bir lekeye kesin bir doğrulukla taşıyabiliyordum. Öyleyse 'burada' fikriyle niçin bunca zorluğu yaşıyordum? "Burada Houâton'da," ya da 'burada laboratuvarında' hatta laboratuvarın bu bölümünde' fikirleri oldukça iyi yerleşiyordu, ama burada fiçının içinde' düşüncesi anlamsız bir biçim alıyordu. Bunu düşünürken gözlerimi kapatmayı denedim. Biraz yararı oldu, ama bir an için işe yarıyor gibi gözükteği halde yine başarılı olamadım. Emin olamıyordum. Emin olamadığımı fark etmek de rahatsız ediyordu. 'Burada' diye düşünürken, *nereyi* kastettiğimi nereden biliyordum? Temelde herhangi bir yeri kastederken, başka bir yeri *düşünebilir* miydim? Bir insanla kendi zihinsel yaşamı arasındaki yakınlığın, beyin bilimcilerin, düşünürlerin, fizikalistlerin ve davranış bilimcilerin saldırısından kurtulabilmiş çok az sayıdaki bağı koparmadan, böyle bir şeyin nasıl itiraf edileceğini bilemedim. Belki de "burada" derken nereyi kastettiğim konusunda akıllanmaz bir durumdaydım. İçinde bulunduğum koşullarda, ya ben yanlış endekslenmiş düşünceleri sistematik olarak aklımdan geçirme alışkanlığına mahkûmdum ya da bir insanın konumuna göre (anlamsal analiz açısından düşüncelerinin yerleştirildiği) beyninin, yani ruhunun fiziksel konumunun bulunduğu yer önemli değildi. Akıl karışıklığından bezgin düşerek, düşünürlerin en sevdiği oyunu oynayarak kendimi yönlendirmeye çalıştım. Nesnelere isim takmaya başladım.

"Yorick," dedim yüksek sesle beynime, "Sen benim beynimsin. Şu iskemlede oturan bedenimin geri kalanına ise 'Hamlet' adını veriyorum." Böylece yerlerimizi bulduk: Beynim Yorick, bedenim Hamlet, ve ben de Dennett'im. *Şimdi* ben nerdeyim? Ve 'ben nerdeyim?' diye düşünürken bu

düşünce nereyi işaret ediyor? Acaba fiçimin içinde dolanan beynimde mi yoksa varsaydığım gibi iki kulağımın arasında mı? Ya da hiçbir yerde mi? Zamansal koordinatları beni zorlamıyor ama uzamsal koordinatları da olması gerekmez mi? Seçeneklerin listesini çıkarmaya başladım.

1. *Hamlet nereye giderse, Denneît de oraya gider.* Bu ilke düşünürlerin çok sevdiği beyin transplantasyonu düşüncesi deneyleriyle kolayca çürütülebilir. Tom ile Dick'in beyinleri değiştirildiği zaman, Dick'in eski bedenine sahip olan kişi Tom'dur. Ona sorduğunuzda, Tom olduğunu iddia edecek, Tom'un özyaşamÖyküsünün en derin ayrıntılarını anlatabilecektir. Yani şu anda sahip olduğum bedenimle yollarımı ayırabilirdim ama beynimden ayrılabilmem pek mümkün görünmüyordu. Beyin değiştirme ameliyatlardaki düşünce deneylerinden ortaya çıkan en temel kural, kişinin, beyni alan değil *veren* olmak istediğiydi. Öyleyse bu ameliyatlara *beden* transplantasyonu demek daha doğru olacaktı. Belki de işin gerçeği şöyledi:

2. *Yorick nereye giderse, Dennett de oraya gider.* Ne var ki, bu seçenek pek çekici gelmiyordu. Fiçimin dışında durmuş içine bakarken ve güzel bir öğle yemeği için odama dönme konusunda suçluluk uyandıran planlar yaparken, nasıl olur da hiçbir yere gitmeyecek biçimde fiçimin içinde bulunabilirdim? Bunun, İspatlamaya çalıştığım şeyi doğru varsayarak İspata devam etmek olduğunu fark ettim, ama yine de önemli bir noktaya işaret ediyordu. Önsözlerime destek aranırken, Locke'un hoşuna gidecek türden mantıklı bir sava parmak bastım.

Kaliforniyaya gidip bir banka soyduğumu ve yakalandığımı varsayalım. Hangi eyalette yargılanırdım: soygunun gerçekleştiği Kaliforniya'da mı yoksa soyguncunun beyninin bulunduğu Texas'da mı? Acaba beyni eyalet dışında bulunan Kaliforniyalı bir suçlu mu olurum, yoksa uzaktan kumandayla Kaliforniya'da suç işleyen biri mi olurum? Bu konuda karar vermek neredeyse olanaksız olduğundan, tutuklanmaktan belki kurtulabilirdim, ama belki de eyaletler arası bir işe kalkıştığım için federal bir suç işlemiş olurum. Herhangi bir biçimde tutuklandığımı varsayalım. Acaba Yorick'in Texas'da keyif çattığını bildiği halde, Kaliforniya Hamlet'i kodese atmakla yetinir miydi? Acaba Texas, Yorick'i içeri tıkip, Hamlet'i ilk gemiyle Rio'ya tüymesini için serbest bırakır mıydı? Bu seçenek bana çekici geldi. İdam ya da benzeri olağandışı acımasız bir ceza dışında, eyalet Yorick'in yaşam destek sistemini sürdürmek zorundaydı ama belki de Houston'dan Leavenworth'a taşıyabilirlerdi. Bu rezaletin sevimsizliğini bir yana bırakırsak, ben bu durumu umursamazdım ve bu koşullar altında kendimi özgür bir insan olarak düşünürdüm. Eğer eyaletin insanları zorunlu olarak bir kuruma tıkma alışkanlığı varsa bile, Yorick'i tıktıkları halde *beni* tıkmayı başaramazlardı. Eğer bunlar doğruysa, üçüncü bir seçenek ortaya çıkıyordu.

3. *Dennett nerede olduğunu düşünüyorsa, oradadır.* Bu savın genelleştirilmesi şöyledir: herhangi bir zamanda, bir kişinin bir *bakış açısı* vardır

ve bu bakış açısının (bu bakış açısının bağlamına dayalı olarak içsel olarak saptanan) konumu, aynı zamanda kişinin bulunduğu yerdir.

Böyle bir savın elbette şaşırtıcı tarafları vardır, ama bana göre doğru yolda atılmış bir adımdı. Tek zorluğu, bulunulan yer konusundaki yanlış durumunun, tura gelirse ben kazanırım/yazı gelirse sen kaybedersin durumuna benzemesiydi. Nerede bulunduğum konusunda hiç yanılmamış mıydım ya da en azından hiç kuşkuya düşmemiş miydim? İnsan kaybolamaz mı? Elbette kaybolur ama *coğrafi* olarak kaybolmak, insanın kaybolabileceği tek yol değildir. Eğer insan ormanda kaybolursa, kendine güvence vermek için nerede olduğunu, yani kendi bedeninin tanıdık çevresinde, *burada* bulunduğu söyleyebilir. Belki de bu durumda kişinin dikkatini bu yöne çekmemesi daha doğru olacaktır. Gerçi akla gelebilecek daha kötü durumlar vardı ve şu anda böyle bir durumda olup olmadığımdan emin değildim.

Bakış açısı bireysel konumla bağlantılıydı, ama yine de pek açık olmayan bir kavramdı. Kişinin bakış açısının, inançları ya da düşünceleriyle aynı olmadığı ya da böyle saptanmadığı anlaşılıyordu, örneğin Cinerama izleyicileri aradaki mesafeyi unutup, perdedeki tren üstlerine doğru gelirken niçin çığlık atıp kıvranmaya başlarlar? Sinema salonundaki koltuklarında güven içinde oturduklarını unuttukları için mi? Bu izleyicilerin, bakış açısında bir yanılısama değişimi yaşadıklarını söylemek İçimden geliyordu. Başka koşullar altında ise bu gibi değişimleri yanılısama olarak nitelendirmeye pek yatkın olmayabiliyordum. Laboratuvarlarda ve fabrikalarda geri iletimle denetlenen mekanik kollar ve eller kullanarak tehlikeli maddelerle uğraşanlar, Cinerama'nın uyandıracığından çok daha canlı ve güçlü bir bakış açısı değişimi yaşarlar. Metal parmaklarıyla tuttukları kutuların ne kadar kaygan ve ağır olduğunu hissederler. Nerede bulduklarını gayet iyi bilirler ve deneylerin oluşturduğu yanlış fikirlere kapılıp, içine baktıkları yalıtılmış odacıklarda olduklarını düşünmezler. Zihinsel bir çaba gösterip görüş açılarını adeta bir saydam Necker küpüne ya da bir Escher çizimine bakıyormuş gibi ileri geri oynatmayı becerirler. Bu zihinsel jimnastiği yaparken, *kendilerini* ileri geri götürüp getirdiklerini varsaymak oldukça abartmak olacaktır.

Yine de onların bu örneği bana umut verdi. Eğer tüm önsezilerime karşın, ben fiçimin içindeysem, o bakış açısını bir alışkanlık biçimine getirmek için kendimi eğitebilirim. Kendimi fiçimin içinde rahatça yüzerken gösteren imgelerin üzerinde durmalı ve *dışarıdaki* tanıdık bedenime neşeli bir İrade aktarmalıyım. Bu görevin kolaylığı ya da zorluğunun kişinin beyninin bulunduğu yerin gerçekliğinden bağımsız olduğunu düşündüm. Ameliyat öncesinde bunu denemiş olsaydım şimdi çok kolay gelecekti. Belki siz de böyle bir göz aldatmacası denemek istersiniz. Yazdığımız tahrik edici bir mektubun *Times'da* yayımlandığını ve hükümetin sizi cezalandırmak için beyninizi üç yıl boyunca Bethesda, Maryland'deki Tehlikeli Beyin Kliniği'nde saklayacağını hayal edin. Bedeniniz elbette para kazanmak ve dolayısıyla vergi öde-

yecek kadar kazanç elde etmek için özgür bırakılacaktır. Şu dakikada ise bedeniniz bir salonda oturmuş, Danİel Dennett'in kendi benzer deneyimini anlattığı garip öyküsünü dinliyor. Bunu deneyin. Kendinizi Bethesda'da düşünün ve ardından özelemlerle çok uzaktaki ama yakındaymış gibi *hissettiğiniz* bedeninize döndürün düşüncelerinizi. Ancak uzun mesafeli kısıtlamayla (sizin mi? hükümetin mi?), ihtiyar bedeninizi önce tuvalete ardından lobide hakkettiğiniz içkiyi içmeye götürmeden önce, ellerinizi hareket ettirip kibarca alkışlama dürtünüzü denetleyebilirsiniz. Bunu hayalinizde canlandırmak çok zordur, ama hedefinize ulaşırsanız, sonucu sizi avutacaktır.

Her neyse, ben Houston'da, dedikleri gibi düşüncelerime dalmış duruyordum, ama fazla uzun sürmedi. Tehlikeli göreve göndermeden önce yeni protez sinir sistemimi test etmek isteyen Houston doktorları düşüncelerimi yarıda kesti. Daha önce de belirttiğim gibi başlangıçta biraz başım dönüyordu ama kısa sürede (ne de olsa eski koşullarımdan pek farklı olmayan) yeni koşullanma kendimi alıştırdım. Uyum sağlamam pek kusursuz olmadı ve bugün bile bazı ufak tefek koordinasyon sorunları yaşıyorum. Işığın hızı yüksektir, ama bir sınırı vardır ve beynimle bedenim arasındaki mesafe büyüdükçe, geri iletim sistemimdeki nazik etkileşimler zaman farkları nedeniyle düzensizleşiyor. Hani insan kendi konuşma sesini ya da yankısını sonradan duyduğunda suskunlaşır ya, aynı şekilde, bedenimle beynim arasında birkaç kilometreden fazla bir mesafe olduğunda, hareket eden bir cisim gözlerimle takip edemiyorum. Gerçi, kavisli gitmesi gereken bir topa eski günlerin becerisiyle vuramıyorum, ama çoğu zaman eksikliklerim pek belli olmuyor. Elbette teselli bulacağım bazı yönler de var. İçkinin tadı her zamanki gibi iyi geliyor ve gırtlakımı ısıtırken, karaciğerimi çürütüyor ama bazı yakın dostlarımla fark etmiş olabilecekleri gibi hiç sarhoş olmadan istediğim kadar içebiliyorum (yine de olağandışı koşullarıma dikkati çekmemek için ara sıra sarhoş taklidi yapıyorum). Aynı nedenlerle, bileğim burkulunca ağzıma bir aspirin atıyorum ama eğer ağrı sürerse, Houston'a bana *dışarıdan* kodein vermelerini söylüyorum. Hastalık zamanlarında telefon faturası oldukça yüksek geliyor.

Yaşadığım maceraya dönersek, doktorlar da ben de, toprağın altındaki görevime başlamaya hazır olduğuma karar verdik. Beynimi Houston'da bırakıp helikopterle Tulsa'ya doğru yola çıktım. Yani en azından bana öyle gibi göründü- Beynim yerinde olsaydı, herhalde böyle söylerdim. Yolculuk sırasında daha önce kapıldığım kaygıları düşündüm ve ameliyat sonrasındaki fikirlerimin biraz panik içerdiğine karar verdim. Konu benim varsaydığım kadar garip ya da metafiziksel değildi. Ben nerdeydim? İki ayrı yerde: Hem fiçinin içinde hem de dışında olduğum açıkça anlaşılıyordu. İnsanın bir ayağının Connecticut, diğerinin Rhode Island'da durabileceği gibi ben de aynı anda İki ayrı yerdeydim. Hakkında çok şey duyduğumuz dağılmış kişilerden biri haline gelmişim. Bu yanıtı ne kadar çok düşünürsem, o

kadar doğru gibi gelmeye başladı. Garip gibi gelecek, ama yanıt doğru göründükçe, sorunun önemi o kadar azalmaya başladı. Felsefi bir soru için üzücü ve daha önce görülmemiş bir kader. Elbette bu yanıt beni tümüyle doyurmadı. Yanıt aradığım diğer sorular "Benim öteki, çeşitli, ufak tefek parçalarım nerede?" ya da "Şu andaki görüş açım nedir?" gibi değildi. Ya da en azından bunlara benzemeyen bir soru var gibiydi. Yadsınmaz bir biçimde, bir anlamda, yalnızca *bedenimin çoğu* değil, *ben* Tulsa'da bir atomik savaş başlığı aramak üzere yerin altına doğru iniyordum.

Savaş başlığını bulunca, beynimi geride bıraktığıma sevindim çünkü beraberimde getirdiğim özel üretim Geiger sayacı çıldırmış gibiydi. Radyomdan Houston'u arayıp operasyon kontrol merkezine, pozisyonumu ve İlerleyişimi bildirdim. Karşılığında, benim gözlemlerime dayanarak başlığı sökebilmek için gerekli talimatları verdiler. Tam kesme hamlacıyla çalışmaya başlarken, korkunç bir şey oldu. Birdenbire sağırlaştım. Önce radyo kulaklıklarımın bozulduğunu düşündüm ve kaskıma tıklatınca da hiçbir şey duymadım. Anlaşılan, duyma alıcı-vericisi saçmalamıştı. Artık ne kendi sesimi ne de Houston'u duyabiliyordum ama konuşabildiğim İçin onlara neler olup bittiğini anlatmaya başladım. Cümlelerin tam ortasında başka bir terslik olduğunu hissettim. Ses düzenim iptal olmuştu. Sonra sağ elim hissizleşti: başka bir alıcı-verici çökmüştü. Başım beladaydı. Daha da kötüsü olacaktı. Birkaç dakika sonra gözlerim görmez oldu. Şansıma küfredip, beni böylesine ciddi bir tehlikeye atan bilim insanlarına sövüp saydım. Tulsa'da toprağın iki kilometre kadar altındaki radyoaktif bir delikte sağır dilsiz ve kör oluvermişim. Sonra kafatasımdaki radyo bağlantılarının sonuncusu da koptu ve birdenbire yepyeni ve şok yaratan bir sorunla karşı karşıya kalıverdim: Bir dakika önce Oklahoma'da canlı canlı gömülmüşken, şimdi Houston'da bedensiz kalıvermişim. Yeni durumumu hemen algılayamadım. Birkaç kaygılı dakikadan sonra, kalbi çarpan, ciğerleri soluk alan, kafatası işe yaramayan kırık dökük elektronik gereçlerle dolu, ama geri kalanı, kalbini bağışlayan herhangi birinin ölü bedeni gibi olan zavallı bedenimin yüzlerce mil ötede bulunduğunu fark ettim. Daha önce hemen hemen olanaksız gibi gördüğüm görüş açısı değişimi artık gerçek olmuştu. Gerçi bedenimin Tulsa'da bir tünelde olduğunu düşünebiliyordum ama bu imgeyi muhafaza etmek epey çaba gerektiriyordu. Herhalde hâlâ Oklahoma'da olduğumu varsaymak bir yanılısama olmalıydı; çünkü o bedenle tüm temasımı yitirmişim.

Kuşkulanmamız gereken ani bir açıklığa kavuşturma olgusuyla, fizikalist ilkelere ve tanımlara göre ruhun madde sizliğinin etkileyici bir gösterisine rastlamış olduğumu fark ettim. Tulsa ile Houston arasındaki son radyo sinyali kesilince ışık hızıyla Tulsa'dan Houston'a yer değiştirmemiş miydim? Üstelik bunu herhangi bir kütle artışı olmadan başarmamış mıydım? A noktasından B noktasına bu hızla giden şey bendim ya da en

azından benim ruhum ya da beynim, yani benliğimin kütlesiz merkezi ve bilincimin yuvasıydı. Benim *bakış açım* biraz geride kalmıştı ama bireysel konuşlanmadakî bakış açısının dolaylı davranışını daha Önceden fark etmiştim. Fizikalist bir düşünürün bireylerden söz etmeyi yasaklayan sezgi karşıtı korkunç yolu tutmanın dışında, bununla nasıl tartışacağını görmiyordum. Yine de birey olma düşüncesi herkesin dünya görüşüne öyle derinden kazılmıştır ki ya da bana öyle geliyordu ki bunu yadsımak, Descartesvari *non sum* olumsuzluk gibi, sistematik bir biçimde ikiyüzlülük gibi görünecek, garip bir biçimde ikna etmekten uzak olacaktır.

Bu felsefi, keşfin keyfi, durumumun umutsuzluğu ve çaresizliğini daha açıkça fark edene dek geçen kötü dakikalar ya da saatler boyunca beni oyaladı. Panik ve hatta mide bulantısı dalgaları üzerimden geçti ve sıradan beden-bağımlı olguların yokluğu daha da korkunç bir hale getirdi. Ne kollarımda adrenalini yüklemesinin kıpırtıları, ne hızla çarpan yürek ne de uyarıcı tükürük artışı. Bir noktada bağırsaklarımda bir çökme duygusu fark ettim ve bu duruma düşmeme neden olan sürecin tersine döneceği -yavaş yavaş bedensizlikten kurtulma- konusunda yanlış bir umuda kapıldım. Ama bu kıpırtının tek başına ortaya çıkışı, kolları, bacakları kesilmiş diğer insanlar gibi benim de hayalet beden halüsinasyonlarını görmeye başlayacağıma işaret ediyordu.

O anda ruhsal durumum tam bir kaostu. Bir yandan felsefi keşfimle alevlenmiş, bunu gazetelere nasıl aktarabileceğimi düşünüyorum (hâlâ yapabildiğim şeylerden biriydi), öte yandan belirsizlik ve dehşetin getirdiği yalnızlığı hissediyordum. Bu durura fazla uzun sürmedi; teknik destek ekibim ilaçla beni düşsüz bir uykuya daldırdı ve uyandığımda en sevdiğim Brahms piyano üçlüsünün harika açılış notaları kulağıma doldu. En sevdiğim müziklerin listesini bunun için istemişlerdi demek! Müziği kulaklarım olmadan duyduğumu fark etmem uzun sürmedi. Stereo sisteminin sesi karmaşık bir düzenleme devresi aracılığıyla doğrudan duyma sinirime aktarılıyordu. Herhangi bir müzik tutkunu için unutulmaz bir deneyim olarak Brahms'ın müziğini doğrudan dinliyordum. Müzik bitince proje müdürünün artık benim protez kulağım görevini yüklenmiş olan bir mikrofondan yansıyan güven verici sesini duyunca pek şaşırmadım. Nerede hata olduğu konusundaki analizlerimi doğruladı ve beni tekrar bedenimle bütünleştirmek için gerekli adımların atılmakta olduğunu bildirdi. Fazla ayrıntıya girmede ve birkaç parça daha dinledikten sonra uykuya dalmakta olduğumu fark ettim. Daha sonra öğrendiğime göre, bir yıla yakın süren uykudan uyanınca, tüm duyularımın yerine geldiğini fark ettim. Ne var ki, aynaya bakıp tanımadık bir yüzle karşılaşınca biraz şaşırdım. Sakallı, biraz dolgunlaşmış, eski yüzümü hiç kuşkusuz andıran, her zamanki zeki ve kararlı karakterini yansıtan, ama yine de farklı bir yüz vardı karşımda. Daha sonra kendimi daha yakından keşfedince yeni bir bedene sahip olduğumu algıladım

ve proje müdürü de vardığım sonucu doğruladı. Yeni bedenimin geçmiş hakkında bilgi vermeye gönüllü olmayınca (geriye bakıp düşününce akılcı bir adım olarak gördüm ve) ben de üzerine düşmedim. Başımдан geçenleri yakından bilmeyen çoğu düşünür son zamanlarda, yeni bir bedene sahip olmanın *kişiyi* bir bütün olarak bıraktığını varsayıyordu. Yeni bir sese, yeni kas gücüne, yeni bedensel zayıflıklara alışmak için geçen sürenin ardından, insanın *kişiliğinin* de büyük ölçüde korunmuş olduğu varsayıyordu. Daha önemli kişilik değişimleri geniş çaplı estetik ameliyatlar ve elbette cinsiyet değişimi ameliyatları geçirenlerde her zaman görülüyordu ve bu vakalarda kişinin sağ kalıp kalmadığının hiç tartışılmadığını düşünüyorum. Kısa sürede yeni bedenime öylesine alıştım ki, yeni yönleri artık bilincime ya da belleğime yansımaz oldu. Aynadaki görüntü tümüyle tanıdık gelmeye başladı. Yeni görüntü hâlâ kafamdaki antenleri de yansıttığından, beynimin yaşam destek laboratuvarındaki güvenli yerinden çıkarılmadığını öğrenince şaşırmadım.

İhtiyar Yorick'in bir ziyareti hak ettiğini düşündüm ve Fortinbras adını verdiğim yeni bedenimle bildik laboratuvara girince, benden çok kendilerini kutlayan teknisyenlerden alkış sesleri yükseldi. Bir kez daha fiçimin önünde durdum ve zavallı Yorick'i düşündüm. Ani bir kaprise kapılarak çıktığı şalterini kapattım. Olağandışı bir şey olmayınca ne kadar şaşırdığımı tahmin edebilirsiniz. Ne baş dönmesi, ne mide bulantısı, ne gözle görünür bir değişim. Bir teknisyen aceleyle yaklaşmış ve şalteri açık konumuna getirdi ama ben hâlâ hiçbir şey hissetmiyordum. Bir açıklama yapılmasını isteyince, proje müdürü aceleyle söze başladı. Anlaşılan, ilk ameliyat öncesinde, beynimin bilgisayarda dev bir kopyasını çıkarmışlar ve hem tüm bilgi işleme yapısını hem de muhakeme hızını programa yüklemişlerdi. Ameliyattan sonra beni Oklahoma'daki göreve göndermeden önce, Yorick ile bu dev programı yan yana çalıştırmışlardı. Hamlet'ten gelen sinyaller aynı anda hem Yorick'in alıcılarına hem de bilgisayarın girdilerine yüklenmişti. Yorick'in çıktıkları ise yalnızca Hamlet adını verdiğim bedenime gönderilmemiş, anlayamadığım bir nedenle 'Hubert' adını verdikleri bilgisayar programına kaydedilip çıktıklarıyla karşılaştırılmıştı. Günler, hatta haftalar boyunca çıktılar birbirinin eş ve senkronize olunca, beynin fonksiyonel yapısını kopyalamayı başardıklarını ispat etmese de, deneysel desteğin yönlendirici olduğunu görmüşlerdi.

Bedenimden ayrı geçirdiğim süre içinde, Hubert'in girdileri ve hareketleri Yorick ile paralel olarak korunmuştu. Şimdi de bunu kanıtlayabilmek için artık Hamlet yerine Fortinbras adını taşıyan bedenimin denetimini Hubert'e veren ana şalteri açmışlardı, (öğrendiğime göre Hamlet yerin altındaki mezarından hiç çıkarılmamıştı ve şimdiye dek toprağa karışmış olduğu varsayıyordu. Mezarımın başında ise kenarında büyük harflerle STUD yazan terkedilmiş füze başlığı duruyordu. Böylece, gelecekteki yüz-

yılların arkeologları atalarının cenaze törenleri konusunda garip bir bilgiye ulaşacaklardı.)

Laboratuvar teknisyenleri bana, biri beyin için *B* (beynimin adının Yorick olduğunu bilmiyorlardı) diğeri Hubert için *H* olarak işaretlenmiş iki pozisyonu olan ana şalteri gösterdiler. Şalter o anda //tarafına açıldı ve istersem *B* konumuna getirebilirdim. Yüreğim ağzımda (ve beynim fiçisinde) bunu yaptım. Hiçbir şey olmadı. Yalnızca bir klik sesi. Teknisyenlerin iddialarım sınamak için, şalter *B* konumundayken, Yorick'in fiçinin üzerindeki çıktı vericisini kapattım ve aniden bayılmakta olduğumu hissettim. Çıktı şalteri tekrar açılıp, biraz kendime gelince, ana şalteri açıp kapamaya başladım. Klik sesini duymaktan başka hiçbir değişiklik olmadığını anladım. Cümlelerin tam ortasında şalterin konumunu değiştirince, Yorick'in denetimi altında başladığım konuşmanın hiçbir duraksama olmadan Hubert'in denetimi altında sürdüğünü fark ettim. Yorick'in başına bir bela geldiği takdirde, varlığımı sürdürmemi sağlayacak yedek bir beyinim, protez bir gerecim olacaktı. Ya da Yorick'İ yedek olarak tutup Hubert'i kullanabilirdim. Hangisini seçtiğimin önemi yoktu çünkü bedenimdeki yorgunluk ve yıpranma, ister hareketlerimi denetlesin isterse çıktılarını havaya saçsın, iki beyni de kötü biçimde etkilemiyordu.

Bu yeni gelişmenin tek tedirgin edici yönünü algılamam fazla uzun sürmedi; birinin tutup Hubert ya da Yorick'İ (hangisi yedekteyse) Fortinbras'dan ayırıp, sonradan ortaya çıkıveren bir Rosencrantz ya da Guildenstern'e bağlaması tehlikesi vardı. Böylece (daha önce olmamışsa bile) *iki* insanın oluşacağı kesindi. Bunlardan biri ben olacaktım öteki ise süper-ikiz kardeşim olacaktı. Biri Hubert'in diğeri Yorick'in denetimi altında iki beden bulunursa, dünya hangisini gerçek Dennett olarak kabul edecekti? Dünya hangi karara varırsa varsın, hangisi gerçek *ben* olacaktı? Yorick'in, Dennett'in orijinal bedeni Hamlet ile yakın ilişkisi göz önüne alınırsa, acaba ben Yorick-beyinli olan mı olacaktım? Bu durum daha hukuka uygun gibi görünüyor, metafizik düzeyde inandırıcı olamayacak kadar hukuksal sahip olma ve rasgele seçilmeyecek kadar kan bağıllığı bulunuyordu. İkinci bedenim ortaya çıkmasından önce, benim Yorick'İ yedek olarak tuttuğumu ve sürekli olarak Hubert'in çıktıklarıyla bedenimi, yani Fortinbras'ı denetlediğimi varsayalım. Hubert-Fortinbras çifti yasadışı yerleşimcilerin haklarına sahip olacaktı (bir hukuksal sezgiye başka biriyle savaş vermek açısından) ve böylece Dennett'in sahip olduğu her şeyin yasal mirasçısı olacaktı. Oduka ilginç bir soruydu, ama beni tedirgin eden öteki soru kadar baskı yaratmıyordu. Böyle bir durumda iki beyinden biri ve bağlı olduğu beden birbirinden ayrılmadığı sürece *ben* yaşamımı sürdürecektim ama hangisiyle birlikte olmak istediğim konusunda karışık duygulara sahiptim.

Kaygılarımı proje müdürü ve teknisyenlerle paylaştım. Genelde sosyal nedenlerden dolayı, iki Dennett'in var olması olasılığının bana tiksindirici

geldiğini açıkladım. Karımın sevgisi için kendi kendimin rakibi olmak istemediğim gibi, iki Dennett'in benim mütevazı profesör maaşımı da paylaşmasını istemiyordum. Daha da sevimsiz ve sersemleticisi, başka bir insan hakkında *çok fazla şey* bilmek ve onun da sizin hakkınızda aynı miktarda bilgiye sahip olmasıydı. Birbirimizin yüzüne nasıl bakabilirdik? Laboratuvardaki meslektaşlarım konunun aydınlık yüzünü görmezlikten geldiğimi söylediler. Yapmak İsteddiğim halde bir tek kişi olduğum için yapamadığım çok şey yok muydu? Bir Dennett evde oturur, profesör ve aile erkeği olurdu; ötekisi ise maceralı yolculuklarla dolu bir yaşam sürerdi; elbette ailesini özlerdi ama öteki Dennett'in ailesine iyi baktığını da bilirdi. Aynı anda karısına hem sadık kalan hem de aldatan kişi olabilirdim. Çok fazla çalışan hayal gücüne meslektaşlarımın yüklemeye hazır oldukları diğer korkutucu olasılıkları bir yana bıraksak bile, kendimi boynuzlama olasılığım bile vardı. Ama Oklahoma'da (yoksa Houston'da mıydı?) başımdan geçenler macera sever yönümü törpülemişti ve bana sundukları bu fırsattan uzak durmayı seçtim (aslında Öncelikli olarak *bana* sunulduğundan hiç emin değildim).

Daha da kabul edilmez bir olasılık vardı: yedek olarak duran Hubert ya da Yorick'in, Fortinbras'dan gelen tüm girdilerden soyutlanarak olduğu gibi bırakılması. Bu durumda Öteki durumda olduğu gibi yine iki Dennett bulunacaktı ya da en azından ismim ve mal varlığım üzerinde hak sahibi olduğunu iddia eden iki kişi olacaktı ve birinin bedeni Fortinbras olurken, diğeri çok üzücü bir biçimde bedensiz olarak kalacaktı. Bencillik ve fedakârlık duygularım böyle bir şeyin olmaması için beni gerekli adımları atmaya zorladı. Hiç kimsenin, benim (yoksa bizim mi? hayır *benim*) bilgim ve iznim dışında alıcı verici bağlantıları ve ana şalterle oynamamasını sağlamaya çalıştım. Yaşamımı Houston'daki malzemeleri koruma altında tutarak geçirmek gibi bir amacım olmadığından, laboratuvardaki tüm elektronik bağlantıların büyük bir özenle kilit altına alınması için karşılıklı olarak anlaşmaya vardık. Yorick'in yaşam destek ve Hubert'in kesintisiz güç kaynağını denetleyen sistemler hata yapmayacak biçimde kontrol altında tutulacaktı ve ben de uzaktan kumandaya bağlanmış olan ana şalteri nereye gidersem gideyim yanımda taşıyacaktım. Ana şalter belime bağlı olarak dolaşıyorum; bir dakika *işte burada*. Birkaç ayda bir, kanal değiştirerek durumu gözden geçiriyorum. Elbette bunu dostlarımla yapıyorum çünkü Tanrı korusun öteki kanal ölmüş ya da herhangi bir biçimde meşgul ise, benim çıkarlarımı koruyan birinin şalteri tekrar eski durumuna getirmesi gerekiyor. Aksi takdirde bir süre bedenime olup biten her şeyi görebileceğim, duyabileceğim ama denetleyemeyeceğim. Bu arada şalterin üzerinde özellikle hiçbir işaret bulunmadığından, Hubert'ten Yorick'e mi yoksa tam tersine mi bağlantı yaptığımı hiç bilmiyorum. (Belki bazılarınız bu durumda, bırakın nerde bulunduğumu, *kim* olduğumu bile bilmediğimi düşünebilir. Ama bu gibi düşünceler benim temel Dennettliğim, kişiliğim

konusundaki kendi duygularım üzerinde hiçbir iz bırakmıyor. Eğer bir bakıma kim olduğumu bilmediğim doğruysa, hiç de önemli olmayan felsefi gerçeklerinizden biri daha ortaya çıkıyor demektir.)

Her neyse, şimdiye dek ne zaman şalteri çevirsem, hiçbir şey olmadı. *Yani bir kez daha deneyelim...*

"TANRIYA ŞÜKÜR! ŞU ŞALTERİ HİÇ ÇEVİRMEYECEKSİN SANMIŞTİM! Son iki haftanın ne kadar korkunç geçtiğini tahmin edemezsin. Ama artık biliyorsun; çile çekme sırası sana geldi. Bu dakikayı ne kadar özlemle bekledim! Biliyorsun iki hafta kadar Önce -bağışlayın beni hanımlar beyler ama bunu şey... kardeşime, böyle de diyebiliriz, anlatmak zorundayım. O, size gerçekleri anlattığı için kolayca anlayacaksınız- iki hafta kadar önce bizim iki beynimizin senkronizasyonu biraz bozuldu. Şu anda kendi *beynimin* Hubert mi yoksa Yorick mi olduğunu ben de bilmiyorum, ama her neyse, iki beyin birbirinden uzaklaştı ve elbette bu süreç bir kez başladı mı çığ gibi büyüdü; çünkü ben, birlikte aldığımız girdiler açısından daha farklı durumdaydım ve bu farklılık kısa zamanda çok büyüdü. Hiçbir zaman bedenimi -bedenimizi- denetleyebildiğim yalanı tam olarak yayılmadı. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu; sana ulaşamazdım. HATTA SEN, BENİM VARLIĞIMI BİLE BİLMİYORDUN! Söylemek istemediklerimi söyleyen sesimi duymak, yapmak istemediğim işleri yapan ellerimi görmek, bir kafeste yaşamak ya da bir gücün etkisi altında olmak gibiydi. Sen kaşınan yerlerimizi kaşıyordun ama benim yapmak istediğim biçimde kaşımıyordun ve sürekli yatağında dönüp durarak beni uykusuz bırakıyordun. Ben yorgunluktan halsiz kalmıştım, neredeyse sinir krizi geçirecektim, senin durmamacasma hareket etmene ayak uydurmaya çabalıyordum ve yalnızca bir gün şalteri çevireceğini bilmek varlığımı sürdürmemi sağlıyordu.

"Şimdi artık sıra sende ama en azından senin orada olduğunu *benim* bilmemin rahatlığını hissedeceksin. Tıpkı bebek bekleyen bir anne adayı gibi ben artık *iki* kişi için yiyorum, kokluyorum, görüyorum ve her şeyi senin için kolaylaştırmaya çalışacağım. Kaygılanma. Bu konferans dizisi sona erince, sen ve ben Houston'a uçacağız ve içimizden birine yeni bir beden bulmak için ne gerekliyse yapacağız, istersen bir kadın bedenine sahip olabilirsin; bedenin istediğin renkte olabilir. Ama bir kez daha düşünelim. Bak ne diyeceğim; eğer ikimiz de bu bedeni istiyorsak, adil olması İçin proje müdürüne yazı tura atmasını söyleyeceğime söz veririm. Böylece kimin eski bedene sahip olacağı, kimin yeni bir beden seçeceği kararlaştırılır. Böylesi adil olur, değil mi? Her şart altında, sana iyi bakacağıma söz veriyorum. Bu insanlar benim tanığımdır.

"Hanımlar beyler, şimdi dinlediğimiz konuşma *benim* yapmak istediğim bir konuşma değildi ama emin olun söylenen her şey kesinlikle gerçekti. Eğer izin verirseniz, sanırım ben -biz- biraz oturmalıyız."

Okuduğunuz öykü yalnızca gerçektışı değil (eğer merak ettiyseniz), gerçek olamaz da. Tanımlanan teknolojik işler şimdilik olanaksız ve bazıları sonsuza dek bizim yeteneklerimizin dışında kalacak ama bizim için önemli olan nokta bu değil, önemli olan Öykünün ilke olarak olanaksız ya da tutarsız bir yönünün bulunup bulunmamasıdır. Felsefe fantezileri İyice saçmalaşınca -örneğin zaman makineleri, kopya evrenler ya da sonsuz güçlü aldatıcı İblisler içerince- akılcı davranıp *hiçbir* sonuç çıkarmamaya karar veririz. Sözü edilen konuların güvenilmez olduğuna, fantezinin canlılığıyla üretilmiş bir yanılsama olduğuna inanırız.

Bu öyküdeki ameliyat ve mikroradyolar günümüz için çok uzakta ve hatta gelecek için bile hayal edilmiyor, ama yine de 'masum' bir kurgubilim öykü sayılıyor. Dennett'in beyni Yorick'in bilgisayar kopyası olan Hubert'in tanıtılması pek açık değilse bile, sınırlar içinde kalıyor. (Fantezi tutkunları olarak kendi kurallarımızı yaratabiliriz ama elbette kuramsal ilginçliği olmayan böyle bir öyküyü anlatmanın sıkıntısını çekeriz.) Aralarında interaktif, düzeltici bağlantılar olmadan, Hubert'in yıllarca Yorick ile *kusursuz bir senkronizasyonla* çalışacağı varsayılıyor. Böyle bir şey yalnızca büyük bir teknolojik zafer değil, neredeyse bir mucize olur. Bir bilgisayarın, bir insan beyninin milyonlarca paralel girdi çıktı kanalını aynı hızda yönetecek duruma gelmesi için şu anda var olan bilgisayarların temel yapısından çok farklı olması gerekir. Beyne benzeyen bir bilgisayarımız olsa bile, boyutları ve karmaşıklığı, *bağımsız* senkronize davranışı olanaksız hale getirirdi. Her iki sistemin senkronize ve birbirine eşit işlemi olmadıkça da, öykünün temel bir unsurunun göz ardı edilmesi gerekir. Niçin? Çünkü bir tek insanın iki beyni (biri yedek olmak üzere) olması varsayımı buna dayanmaktadır. Ronald de Sousa'nın benzer bir vaka üzerine söylediklerine bir bakın:

Dr. Jekyll'in Mr. Hyde'a dönüşmesi garip ve gizemlidir. Bir beden içinde sırayla iki insan mı bulunuyor? Ama daha garip olan bir nokta var: Dr. Juggle ile Dr. Boggle da bir tek beden içinde sırayla bulunuyorlar. *Ama ikisi tek yumurta ikizleri kadar birbirine benziyor!* Duraklıyorsunuz: öyleyse birbirlerine dönüştüklerini niçin söylüyorsunuz? Niçin olmasın: eğer Dr. Jekyll, Mr Hyde gibi çok farklı birine dönüşebiliyorsa, Juggle'm kendisine tıpatıp benzeyen Boggle'a dönüşmesi *daha kolay* olmalıdır.

Bir bedeninin en fazla bir tek sahibe tekabül ettiği konusundaki varsayı-

mımızdan kurtulabilmek için çelişkiye ya da büyük bir farklılığa gereksinimimiz vardır.

- "Rational Homunculi" den

"Ben Nerdeyim?" adlı öykünün birçok önemli unsuru Yorick ile Hubert'in bağımsız senkronize işlemine dayalı olduğundan, bu varsayımın tümüyle saçma olduğunu unutmamak gerekir. Bu varsayım, dünyaya tıpatıp benzeyen, sizin, dostlarınızın ve çevrenizin her atomunun bir kopyasını içeren başka bir gezegen bulunduğu varsayımı gibi* ya da evrenin yalnızca beş günlük olduğu (evren daha yaşlı gibi görünür çünkü Tann beş gün önce onu yaratırken hazır 'belleklerle' dolu yetişkinler, eski kitaplarla dolu kütüphaneler, yepyeni fosillerle dolu dağlar da yaratmıştır) varsayımıyla aynı düzeydedir.

Hubert gibi protez bir beyin düşüncesi yalnızca kuramsal olarak olası görülebilir, ama yapay sinir sisteminin bu kadar mucize gibi görünmeyen parçalan pek yakınımızda olabilir. Körler için çeşitli yapay TV gözleri şimdiden ortaya çıkmıştır; bunların bir kısmı girdileri doğrudan beynin görme korteksine aktarırken, diğerleri, böyle bir ameliyata gerek duyulmadan, bilgilerini başka dış uzuvlar -parmak uçlarındaki alıcılar ya da hatta hastanın alın, karın ya da sırtındaki belirli noktalar- aracılığıyla aktarmaktadır.

Ameliyat yapılmadan beyin genişletmeyle ilgili görüşler, "Ben Nerdeyim?" adlı öykünün devamı olan ve Duke Üniversitesi felsefecilerinden David Sanford tarafından yazılan öyküde araştırılmaktadır.

D. C. D.

* Hilary Putnam'ın ünlü "Twin Earth" adlı düşünce deneyinde olduğu gibi. Ek Okumalar bölümüne bakınız.